

УДК 33.31

Л. В. Бірдус,
к. с.-г. н., професор МКА кафедри управління персоналом та економіки праці,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

L. Birdus,
candidate of Agricultural Sciences, Professor ICA Department of Personnel Management and Labour Economics,
Interregional Academy of Personnel Management, m. Kyiv

ECONOMIC ASPECTS OF DEMOGRAPHIC SITUATION IN UKRAINE

У статті проведено аналіз стану демографічної ситуації в Україні і її вплив на економічні процеси загальнодержавного рівня. Результати досліджень свідчать про те, що основні критерії демографічної безпеки не відповідають науково-обґрунтованим нормативам. Необхідні термінові комплексні заходи щодо забезпечення приросту чисельності населення України, особливо в сільській місцевості.

In the article the analysis of the demographic situation in Ukraine and its impact on economic processes nationwide level. Studies indicate that the main criteria of demographic security not meet evidence-based standards. Urgent comprehensive measures to ensure the growth of the population of Ukraine, especially in rural areas.

Ключові слова: населення, демографічна ситуація, депопулізація населення, демографічні процеси, суспільство, безпека, демографічна криза, соціально-економічні фактори.

Key words: people, demographics, depopulation, demographic trends, society, security, demographic crisis, socio-economic factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Динаміка чисельності населення і вектор руху цього процесу в близькій перспективі завжди повинен бути під постійним контролем, особливо в критичні періоди розвитку суспільства. У період 1990—2015 років. проходить загрозливий процес депопуляції населення України внаслідок високої смертності та зростання захворювань на туберкульоз, серцево-судинні захворювання, діабет, трофологічної етіології і т.п. [5; 6; 7].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На демографічні процеси впливають багато факторів, основними з них є економічні процеси, здоров'я нації та продовольчий рівень забезпеченості населення повноцінним раціоном харчування, створення сприятливих умов розвитку молодого покоління людей (забезпечення освіти, працевлаштування, житла, достойної оплати праці тощо) [1; 3].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Провести системний аналіз соціально-економічних факторів, які зумовлюють кумулятивний вплив на демографічну ситуацію в Україні.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вихідні матеріали використані із статистичних щорічників України — "Державної служби статистики" та "Сільське господарство України", "Методика розрахунку рівня економічної безпеки України" та інші опубліковані літературні джерела [1; 2; 3].

Об'єкт дослідження — демографічні процеси населення України за період 1990—2010 роки.

Методи досліджень — історичний з використанням ретроспективного аналізу, варіаційно-статистичний та популяційно-трофологічний [1; 3].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У систему демографічної безпеки кожної держави входить комплекс факторів, провідними з яких є економічні, а також індикатори стабільності виробництва, споживання сільськогосподарської продукції та біологічної безпеки продовольства. Еконо-

міка України спрямована на так звані "швидкі гроші", без значних вкладень у будівництво нових заводів, фабрик, електростанцій, тваринницьких комплексів і т.п. Часто обіг проходить за схемою "гроші — гроші", хоч, як відомо, К. Маркс довів, що більш стабільна система обігу включає: "гроші — товар — гроші". Спрощена схема обігу може використовуватись на короткий період розвитку суспільства, тому затяжний період використання "швидких грошей" веде за собою різке зростання рівня девальвації грошей, нестабільності банківської системи, кризових явищ у секторах економіки, зростання безробіття та соціальної напруги в суспільстві. Монетарна політика ("швидкі гроші") вигідна початковому сегменту бізнесу, накопичення стартового капіталу, але для держави в цілому цей процес готує революційну ситуацію, внаслідок вивезення капіталу за межі держави, ухилення від сплати податків, створення корупційних пірамід і т.п.

Вказані процеси набули найбільшого поширення в аграрному сегменті економіки України, особливо в окремих регіонах, зокрема, в Житомирській, Київській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Харківській областях.

Різко зростають негативні процеси, що зумовлюють економічну небезпеку в Україні на рівні макроекономіки, фінансової складової, зовнішньоекономічної, інвестиційної сфери, науково-технологічної, енергетичної, виробничої, демографічної, соціальної та продовольчої безпеки [5]. Дано наукове визначення поняття демографічної безпеки: "стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства і особливості відповідно до конституційних прав громадян України" [1].

Допомога держави матерям за новонароджених дітей сприяла певному поліпшенню коефіцієнта відтворення населення, але цей "материнський капітал" не вирішить проблеми демографічної загрози, тому що прискорено не створюється база розширення промисловості, не будуються потужні тваринницькі комплекси, енергетичні підприємства і т.п. для забезпечення в майбутньому зайнятості робочої сили.

Демографічна криза в Україні посилилась, починаючи з 1990 років. Статистичні дані свідчать, що кількість наявного

Таблиця 1. Динаміка чисельності населення України, осіб

Показники	Роки				
	1991	1996	2001	2005	2010
Найвнє населення, млн, осіб	51,9	51,3	48,9	47,3	46,0
в тому числі сільське	8,7	8,4	7,8	7,2	6,6

населення України за 1990—2010 роки скоротилась на 12 %, особливо цей негативний процес характерний для сільського населення (табл. 1).

Як видно із таблиці, процес скорочення чисельності сільського населення значно випереджає міське населення, що потенційно загрозово для створення стабільного продовольчого ринку при слабо організованій системі великомасштабного аграрного виробництва.

Вектор демографічних процесів визначається показниками кількості народжених, померлих та природного приросту населення (табл. 2).

У 2010 році природне скорочення популяції в Україні становило 200,5 тис. осіб. Зменшення чисельності сільського населення в Україні у 1991 р. склало 58,1, в 2010 р. — 96,0 тис. осіб. Поряд з іншими індикаторами демографічної безпеки в Україні спостерігаються негативні зміни коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення.

Наприклад, у 1990 р. коефіцієнт природного приросту населення України був позитивний (+0,5 тис. на 1 тис. наявного населення), то в сільській місцевості в 2005 р. він становив мінус 16,7.

Середня тривалість життя людини суттєво впливає на демографічну безпеку держави. Цей індикатор включає економічні, соціальні, екологічні, медичні, побутові та інші фактори суспільного та індивідуального життя. Економісти вважають, що граничні значення показників демографічної безпеки за цим показником складають, — нижню межу — 65 років, оптимальну — 70, верхню — 75 років [7]. Відомо, що середня тривалість життя жіночого населення перевищує цей показник чоловічого населення на 10 років.

Рівень медичного забезпечення населення часто визначають коефіцієнтом смертності дітей у віці до одного року. Середньостатистичні значення цього показника складають: нижню межу — 0, оптимальну — 1—2, верхню межу — 5—10 осіб. В Україні коефіцієнти смертності дітей сягають 8—9, що є небезпечним сигналом для держави в цілому.

Вирішальний вплив на демографічну безпеку України має забезпечення населення якісними продуктами харчування у медично обгрунтованих межах. Тривалість життя людини, її здоров'я, репродуктивна здатність та інші важливі показники благополуччя суспільства, значною мірою зумовлені структурою раціону харчування, рівня споживання тваринницької продукції як основного джерела білків. Середнє споживання населенням України м'яса та м'ясопродуктів, молока, риби значно менше рекомендованих норм. Особливу небезпеку становить неконтрольований процес насичення харчових продуктів різними добавками, ферментами, хімічних розпушувачів та рослинної олії і білків з ГМО, насиченими довго ланцюговими кислотами, які збільшують енергонасиченість раціону до 2930 ккал, з яких за рахунок продуктів

Таблиця 2. Число народжених, померлих та природний приріст населення, тис. осіб

Показники	Роки				
	1991	1996	2001	2005	2010
Всього народжених, з них:	657,2	492,0	385,1	426,1	497,7
- у міських поселеннях	448,2	308,0	238,0	284,3	326,6
- у сільських поселеннях	209,0	184,0	147,1	141,8	171,1
Померлих, всього, з них:	629,6	792,6	758,1	782,0	698,2
- у міських поселеннях	357,1	476,4	457,1	471,6	431,1
- у сільських поселеннях	272,5	316,2	301,0	310,4	267,1

рослинного походження надходило 2193 і тваринного — 805 ккал, білку — 81 г, в т.ч. 45 г рослинного походження і 36 г тваринного. Амінокислоти тваринного білка засвоюються організмом людини на 90%, рослинного — на 60—80%, що часто спричиняє дисбаланс амінокислот у дітей і людей похилого віку [4].

Отже, за більшістю індикаторів, що характеризують демографічну ситуацію в Україні, спостерігається загрозовий стан, який необхідно виправляти комплексом невідкладних програм розвитку держави в близькій перспективі.

ВИСНОВОК

Демографічна ситуація в Україні залишається загрозовою. Тільки комплексом програм економічного, соціального, екологічного, продовольчого та медичного спрямування можливо вийти за 10—15 років із демографічної кризи і забезпечити стабільний розвиток суспільства і держави, в групі держав інтенсивного розвитку.

Література:

1. Наказ Міністерства економіки від 02.03.2007 р. № 60 "Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України. — 2007. — № 60. — Режим доступу: <http://zakon.ndu.ua/doc>
2. Сільське господарство України за 2010 рік // Статистичний щорічник України за 2010 рік. — К.: Державний комітет статистики України, 2010. — С. 147.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік // Державна служба статистики України. — К.: ТОВ "Август Трейд", 2011.
4. Димань Т.М. Екотрофологія. Основи екологічно безпечного харчування: навч. посіб. / Т.М. Димань, М.М. Барановський, Г.О. Білявський та ін. / За наук. ред. Т.М. Димань. — К.: Лібра, 2006. — 304 с.
5. Пасхавер О.Й. Продовольча доступність // Економіка України. — К., 2011, № 7. — С. 69—77.
6. Славо В.П., Патарідзе В.О., Трохименко В.З. Демографічна безпека у державному та регіональному вимірах // Вісник Житомирського Національного агроекологічного університету. Науково-теоретичний збірник. — 2013. — Вип. № 1 (35). — Т. 2 (35). — С. 234—241.
7. Шлемко В.Т., Бін'ко І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. — К.: Науковий інститут соціальних досліджень (НІСД), 1997. — 144 с.

References:

1. Order of 02.03.2007, the Ministry of Economy, № 60 "On approval of the methodology for determining the level of economic security of Ukraine" (2007), available at: <http://zakon.ndu.ua/doc> (Accessed 14 January 2015).
 2. Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy za 2010 rik (2010), [Statistical Yearbook of Ukraine for 2010], State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine, p. 147.
 3. Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2010 rik (2011), [State Statistics Service of Ukraine], August Trade, Kyiv, Ukraine.
 4. Dyman', T.M. Baranovs'kyj, M.M. and Biliavs'kyj, H.O. (2006), Ekotrofologhiia. Osnovy ekolohichno bezpechnoho kharchuvannia [Ekotrofologhiya. Fundamentals of environmentally friendly food], Libra, Kyiv, Ukraine.
 5. Pashaver, O.J. (2011), "Food availability", Ekonomika Ukrainy, vol. 7, pp. 69—77.
 6. Slavov, V.P., Pataridze, V.O. and Trokhymenko, V.Z. (2013), "Demographic safety in national and regional dimensions", Naukovotoretychnyj zbirnyk: Visnyk Zhytomyr's'koho Natsional'noho ahroekolohichnoho universytetu, Iss. 1 (35), vol. 1 (35), Zhytomyr, ZhNAU, 2013, pp. 234—241.
 7. Shlemko, V.T. Bin'ko, I.F. (1997), Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia [The economic security of Ukraine: the nature and direction of security], Scientific Institute for Social Research (SISR), Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.10.2015 р.